

Diákönkormányzatok és Igazlító Nap

Az elmúlt években sokféle próbálkozás, úgynevezett „házi kísérlet” történt az oktatási törvény adta jogi keretek között diákönkormányzatok kialakítására és működtetésére. Az Iskolapolgár Alapítvány 1992-ben és 1993-ban adta ki az e dolgozat címéül választott két könyvet, amelyek a civil állampolgári technikák iskolai alkalmazási gyakorlatával foglalkoznak.

Mindkettőnek azonos a szemlélete, mindkettő hiányt pótol a hazai viszonyok között. A több évszázadon keresztül beidegződött porosz típusú, tekintélyelvű tanár-diák kapcsolatról a gyermek jogait tisztelő, igazi együttműködésen alapuló kapcsolat irányába történő határozott elmozdulást szorgalmazzák. Az elővezetett példák megfogalmazzák azt is, hogy a valódi diákönkormányzatot akaró és azt kellő tudással, szakmai ismerettel működtetni tudó pedagógusok sajnos kisebbségben vannak. E dolgozat keretében a *Diákönkormányzat* című munkát ismertetem részleteiben. Szerkesztői, *Pál Tamás* és *Papp György* olyan gyűjteményt adtak közre, mely a témához szorosan kapcsolódó elméleti fejtegetések és példa értékű önszerveződési próbálkozások bemutatásával fogódzók nyújt a segítségre szorulóknak. A könyv hasznos tudnivalók hordozója a diákmozgalom világába bekapcsolódni szándékozó vagy már ott tevékenykedő tanárok és diákok számára. Gyakorló, diákmozgalmat segítő pedagógusként a könyvet úgy forgatom, hogy analógiát, megerősítést, elemezhető példákat, követhető mintákat és továbbképző gondolatokat, ötleteket és módszereket keresek az írásokban. *Pál Tamás* felvázolja az 1990. évi kiinduló helyzetet. A könyv fejezetei az iskolarendszer tagolódásához igazodnak (alapfok, középfok, felsőfok). Kiegészítésként a szerkesztők közölnek bizonyos háttérinformációkat, bemutatják a diákokat a holnap iskolájában és a diákönkor-

mányzatok segítségét vállaló magyarországi ifjúsági szervezeteket. Befejezésül tájékoztatnak egy a diákönkormányzatok tényleges helyzetének feltárását célzó kutatási tervről.

Az alapfokról szóló fejezet első négy írása általános iskolai diákönkormányzatok szervezési kérdéseivel foglalkozik konkrét próbálkozások bemutatásán keresztül. Az olvasó elemezheti a példákat, okulhat és ötleteket meríthet a saját munkájához.

Szilágyiné Somogyi Katalin az önkormányzat fogalmának értelmezésére, feladat- és hatáskörének, működési módjának meghatározására tesz kísérletet. Elemzi az önkormányzati tevékenységet gátló tényezőket és a működés során jelentkező hibákat. *Fodorné Magyar Ágnes* a diákönkormányzatot szervező munkát a tantestület meggyőzésével indítja. Az osztályképviselőket táborban készítik fel az önkormányzati munkára. A közösen kidolgozott terveket és dokumentumokat iskolagyűlésen tárják a nyilvánosság elé. Megismerkedhetünk a diákönkormányzat hétköznapjaival, működési feltételeivel és tapasztalataival. *Prepuk János* a diákönkormányzat mint rendszer szervezésének és pedagógiai gondozásának tapasztalatait adja közre. Felvázol egy lehetséges szerkezeti modellt és fejlesztési koncepciót. Az író szerint ezek megvalósítása magas követelmények pedagógiáját teszi szükségessé. A folyamatban az önkormányzat minden tevékenységi területen aktivitási lehetőséget biztosít a gyerekeknek. *Szemerédi Istvánné* egy sok él-ménnyel és kudarccal teli diákönkormányzat-szervező munka folyamatát tárja elénk. Lépésről lépésre bemutatja az egyes események előkészítését, lebonyolítását és következményeit. A példa jól szemlélteti, hogy milyen sok a diákmozgalmat segítő munkában az olyan kiszámíthatatlan, véletlenszerű elem, amely mellékvágányra viheti az

ügyet, és csalódást okoz a résztvevőknek. *Szegő Mariann* és *Fehér Árpád* írása – az összes többitől eltérően – a diádiakokhoz szól. A szerzők egy problémafeltáró és megoldó technikát ajánlanak. Az írás tartalma és személyes hangvétele helyzetelemzésre, kezdeményezésre és cselekvésre serkentő hatású. A megoldási folyamatban a szerzők biztatnak a lehetséges szövetségesek megkeresésére és céltudatos munkára. Ehhez közérthető szóhasználattal és fogalommagyarázattal kellő mennyiségű tartalmi és módszertani alapinformációt adnak.

A középfokról szóló fejezetben *Füzessy Tamás* 1989-es keltezésű vitanyaga megerősíti a könyvet indító helyzetelemzés megállapításait. A szerző indokolja a diákönkormányzatok létezésének és működésének szükségességét. Érvei a múlt hibás gyakorlatából indulnak és a jelenlegi iskola közéleti szerepekre való felkészítésben játszott egyre nagyobb felelősségére utalnak. Allítása szerint közösségi munkára és közéleti szerepvállalásra felkészíteni kidolgozott elméleti és oktatási gyakorlat hiányában csak a diákoknak biztosított autonómia által lehet. A válasz koncepció iskolai megvalósítását egy meglévő diákönkormányzat átalakításából indítja. Az új típusú iskolai diákönkormányzat jogi keretét a tantestület által készített szervezeti és működési szabályzat, szervezeti keretét pedig az adott középiskola diákközösségeinek szövetsége adja. Ezután következnek a keretek tartalommal való megtöltése az átalakítási folyamat élére álló néhány elszánt pedagógus és diák segítségével. A javaslat szerint át kell gondolni, mivel segíthet az iskolán kívüli környezet. A diákönkormányzat önállóan működő, de az oktatási intézményekhez szervesen hozzátartozó, nevelési célkitűzéseket megvalósító forma lenne. Felmerült a diákönkormányzatok magasabb szinten történő összekapcsolása. E strukturálódásnak kapcsolódnia

kellene az iskolák államigazgatási hierarchiájához. Szükséges lenne ezen túl bevezetni az önkormányzatokra épülő, időszakonként összehívandó nagy diákmegbeszéléseket is a közvetített, képvisleti demokrácia szabályainak elsajátítása érdekében.

A vizsgált időszakot elemezve a szerző a diákmozgalomban egyértelmű pezsgésről, egy sor középiskolai szerveződéssel, műhelymunkák beindulásáról számol be. Ezeket az iskolával szoros kapcsolatban levő, iskolán kívüli kezdeményezéseket tekinti az iskolai diákmozgalom megújításának. Az ismertetett elképzelés megvalósításához a középiskolák szervezetek segítségét kéri.

Az esetleírások közé ékelve „Egy félklasszikus minta” címmel megismerkedhetünk egy gimnáziumi diákönkormányzat 46 paragrafusba foglalt alkotmányával. Egy alternatív modellből kiragadott részlettel pedig bemutatnak egy tantárgyfelelősi és egy fegyelmi rendszert.

Bendik József egy gimnáziumi diákállam alapításának és működésének bemutatásával a polgári demokráciára jellemző viselkedés elsajátítását célzó pedagógiai munkát mutat be. A demokrácia fogalmkörét csak úgy lehet megérteni, ha lehetőséget adnak a diákoknak és önmaguknak, hogy azt megtapasztalják és átéljék. Ezért létrehozta 1991-ben egy diákállamot, mely az iskolai diákönkormányzat funkcióját is betöltötte. Az írás dokumentumokkal alátámasztva bemutatja a diákállam kiépítésének másfél éves folyamatát az induló koncepciótól az alkotmányozó munkán, a szenátusi ülésen, a választási kampányon, a törvényalkotó és végrehajtó, valamint a külügyi munkán keresztül. Kiderül, hogy a dolog korántsem ment problémamentesen. Bár az elképzelések egy része egyelőre csak ábránd maradt, a diákok egyre kezdeményezőbbben, aktívabban tudnak élni az alkotmány adta lehetőségekkel. A tapasztalatok alap-

ján levont következtetéseket céltudatosan a további munka szolgálatába állítják.

Fehér Árpád egy a „születés” néhez korszakán már túljutott és fejlődni látszó honvéd diákönkormányzatról ír. A csoport a szokásosnál bonyolultabb szervezet része, sokféle tényező formálja és befolyásolja az életét. Az esetpélda interjúkra épül. A szerző a honvédség sajátos rendszerében elfoglalt helyüknek megfelelő sorrendbe szerkesztette a nyilatkozatokat. Ezt követi a szakértői elemzés. A tanulmány külön értéke, hogy a könyvben megjelent többi írástól eltérően a pedagógusok mellett diákokat is megszólaltat az önkormányzati munkával kapcsolatban.

André Bekker, a holland tanulói érdekképviselői szerv, a Belezsolási Tanács tevékenységéről tájékoztatja az olvasót. E tanács tagjainak a képviselt csoport, a „támogatók” kívánságait és problémáit kell ismerni. Egy vizsgálat adatai szerint sokakat nem érdekel, mit csinál a Belezsolási Tanács. A tanulókat olyan ügyek érdeklik, amelyek közvetlenül érintik őket. Ezért a tanács tagjainak feladata felvilágosítani a tanulókat és különféle – az anyagban bemutatott – módszerek segítségével megismerni a kívánságaikat, problémáikat.

A felsőfokról szóló fejezetben *Füzessy Tamás* a középiskolai és a hallgatói önkormányzatok összehasonlítására építi írását. Véleménye szerint a vizsgált két önkormányzat elveiben hasonló, a tevékenységében és szervezeti formáiban azonban nagymértékben különbözik. Miért? Funkciójuk kettős: szervezési és képviselői. A hallgatók mint teljes jogképességgel rendelkező állampolgárok önkormányzataiban sokkal inkább élesben megy a játék. Törekvésekben a szervezethez hasonlóságot tünik kulcskérdésnek, mert bizonyos szervezeti szinten a működés stabilizálódik, rutinszerűvé válik. A felsőoktatásban adottak az anyagi és tárgyi feltételek, vannak, akik rendel-

keznek elemi képviselői készségekkel és lelkesek. A tényleges önszerveződés vagy nagy elkeseredés, vagy felbuzdulás indította el. Az egyetemek és főiskolák többségében kialakult valamiféle hallgatói önkormányzati létmód. Itt – szemben a középiskolai diákönkormányzatok többségével – tényleges önkormányzatok működnek az írás által bemutatott hatáskörrel. Szempontokat kapunk az ideális önkormányzati struktúra kialakításához. Megismerjük a legfontosabb funkciókat, valamint ezek különböző testületekhez és döntési szintekhez történő telepítési gyakorlatát. Szóba kerülnek az összeférhetlenségi és választási szabályok. Rendkívül fontosnak ítéli a szerző, hogy az önkormányzat megalakítása és dokumentálása működésének alapelveit. (Erre vonatkozó szabályzatot példaként mellékel.) Alternatívákat mutat be arra vonatkozóan, hogy a hallgatók milyen módon és milyen alapbeállítottságú képviselőeknek adnak mandátumot a történelmi hagyományok alapján.

Háttérinformációkat is tartalmaz a kötet. *Biró Endre* a gyermeket, a diákot úgy vizsgálja, mint jogalanyt. Gondolatmenetét arra a nagyon fontos megállapításra építi, hogy konkrét jogszabályokon alapulóan a gyermek teljes jogképességgel rendelkező állampolgár. Ilyen értelemben megilletik mindazon jogok és terhelik mindazon kötelezettségek, amelyekkel kapcsolatban az életkora miatt nem tesz kivételt a jogszabály. Felhívja az olvasó figyelmét arra, hogy a gyermeket megillető jogok tartalma nem az iskola, a tanár vagy más felnőtt szubjektív megítélésétől, hanem a jogi szabályozástól függ. Világosan szemlélteti a Gyermek Jogairól Szóló Egyezmény és a magyar jogrendszer között feszülő ellentmondást, melynek alapja a gyermek jogainak különlegessége. A gyermek ugyanis a saját jogai érvényre juttatására nem vagy csak korlátozottan képes. Átfogó képet kapunk az

iskolai diákpanaszok jogi vonatkozásairól, párhuzamba állítva a jogszabályokat a gyakorlattal. Sorra veszi az iskolavezetés belső döntése alapján megvalósítható, szervezett panaszformákat és jogorvoslati eljárási módokat. Ezen intézményesített és formalizált módszerek megteremtik annak lehetőségét, hogy egyéni típusú panaszok kollektív érdek- és jogvédelemmé transzformálódjanak.

A témát *Pál Tamás* vezeti tovább. Jogi és jogon kívüli megoldásokat mutat be, melyek között különös hangsúlyt kapnak az utóbbiak. A szociológus, ifjúságkutató abból indul ki, hogy a diákokat az alapvető emberi jogokon túl a tanulói jogviszonyból fakadó speciális jogok is megilletik. Tapasztalatai szerint sokkal súlyosabb probléma a létező jogok érvényesítése, mint a szükséges jogharmonizációs műveletek elvégzése. A deklarált jogok érvényesítését korlátozó körülménynek ítéli az alacsony szintű jogismeretet; az adott jogokhoz tartozó kötelességek és szankciók tisztázatlanságát, kidolgozatlan-ságát, valamint az iskola világára jellemző aszimmetrikus hatalmi viszonyok továbbélését. Kimutatást ad arról, hogy az 1985. évi oktatási törvény milyen egyéni és kollektív jogokat biztosít a tanulóknak számára; valamint arról, hogy mi az, amit az intézmény vezetőjének, a tantestületnek és az egyes pedagógusoknak kötelessége megtenni ezek megvalósítása érdekében. Kiténik, hogy a kötelezettségek megszegésének, illetve elmulasztásának szankcionális oldala kidolgozatlan. Iskoláink tetemes részében megfelelő fórumok és eljárások hiányában nincs valószínű esély a diáksérelmek orvoslására. Ezért az író meggyőződése szerint ismert, tanítható és sikerrelműködhető eljárási utakra, egyértelmű implikációkból komponált fórumokra és visszavehetetlen petíciós jogérvényesítési módokra van szükség. A törvénybe foglalt diszkriminációtól és a létező gyakorlattól eltérően páru-

zamosan és egyidejűleg kell hogy elindíthatóak a problémamegoldási folyamatot az egyéni és a képviseleti úton megjeleníthető panaszok. Erre ígér garanciát A Gyermekek Jogairól Szóló Egyezménybe foglaltak figyelembevételével (az akkor még) készülő oktatási törvény és a Gyermekek Jogok Magyar Nemzeti Bizottságának állásfoglalása.

Ezek után az író részletes alapos-sággal bemutatja, milyen lehetőségek közül választhat, hogyan járhat el egy diák érdek- vagy jogsérelem esetén. Az eljárásmódok hierarchikus struktúrába szerkesztettsége és az a lehetőség, hogy a panaszos dönthet, közvetlenül vagy képviselő útján akar-e eljárni az ügyben, egyaránt a diákok védettségét biztosítja. Megismerkedhetünk a képviseleti út két változatával, a közvetlen mandátumú stabil képviseleti rendszerrel és a kötött vagy részben kötött mandátumú ad hoc képviseleti rendszerrel. Az értelmezésből kiderül, hogy a gyakorlatban egy, a kettő közötti rugalmas és hatékony kombináció az igazán életképes megoldás. A témával kapcsolatban jó tudni, hogy Diák-jószolgálati Csoport néven létezik és működik egy olyan munkacsoport, melyet diákpanaszos kivizsgálása, megoldásuk elősegítése és diáksérelmek lehetőség szerinti megelőzése céljából hoztak létre. A csoport jogi, pedagógiai, közélet-szervezési szakemberek segítségével végzi a tevékenységét. A szükséges információkat tartalmazó, hozzájuk írásban eljuttatott minden panasszal, problémával foglalkoznak.

A házirend megalkotásához kapcsolódóan világos és egyértelmű eligazítást kapunk arról, hogy a rendeletek hogyan szabályozzák az iskolai kapcsolatokat; milyen döntési, egyetértési, véleményezési, javaslatévteli jogosultságot biztosítanak az iskolai közélet különböző szereplőinek.

Bíró Endre és *Pál Tamás* szorosán egymásra épülő témájú írásai közékelődik *Csizmár Gábor* és *Papp*

György ajánlása. Az iskolai diákönkormányzat-segítő alapítványok létrehozásához készítettek jól áttekinthető, a helyi viszonyokra könnyen adaptálható „mankót”. Olyan magyarázatokkal és tanácsokkal ellátott, szinte szó szerint átvehető okiratmintáról van szó, melyből kiválaszthatók, illetve amelybe értelemszerűen beírhatók a helyi viszonyoknak legmegfelelőbb szövegrészek. Az ennek alapján elkészülő alapítványok létrehozását és működésének elindítását térítésmentes tanácsadással segítik (a könyvben jelzett címen).

A helyzetet a szerzők meggyőződése szerint a holnap iskolájában abban fog különbözni a maitól, hogy az iskola másra át nem ruházható felelőssége lesz: a gyermek figyelmét felhívni a jogaira, kidolgozni, felkínálni a gyermeki jogok érvényesítéséhez szükséges intézményeket és eljárásmodokat, megállapítani az e jogok sérelme esetén kijáró szankciókat és érvényt szerezni azoknak. Várható változás a kooperatív iskola irányába történő elmozdulás, ahol a három együttműködő főszereplő együttélésére vonatkozó döntések csak közösen hozhatók meg, és semmi sem történhet megfelelőbbétehetlenül. A diákok élhetik, alakíthatják, csinálhatják az iskolát. Ennek eszköze a hétköznapi életben az együttműködési zavarok, a jogokon esett cserékből magától értetődő, garanciák-

kal védett és eljárási szabályokkal korrek mederben zajló orvoslása.

Mindez nem pusztán álom! Már léteznek ilyen szembenálló működő iskolák. Máságuk abban áll, ahogyan az iskolapolgárok az intézményt működtetik. A tevékenységük referencia, a módszereik eltanulhatók.

A szerzők lehetőséget adtak a könyv lapjain történő bemutatkozásra minden Magyarországon hivatalosan működő ifjúsági szervezetnek, mely feltételezhetően akar és képes segíteni a diákönkormányzatok jog- és érdeképviseleti tevékenységében.

Mindkét könyv figyelemre méltó írás a demokratizmus iskolai körülmények között történő kiépítéséről, mivel nem áll rendelkezésre a diákönkormányzati munkának tankönyvből, előadásokon megtanítható elmélete. Alapvető céljuk a diákmozgalom iránt érdeklődők informálása. Mondanivalójuk elsősorban az iskolai élet megújításához kapcsolódik. Módszereikben a pedagógusi kreativitásra építenek. Önmagukat a gyakorlatban már igazolt alternatív technikákat kínálnak tanulmányozásra, elemzésre, hasznosításra. A megismerésük kezdő és gyakorló pedagógusoknak, diákoknak egyaránt tanulságos lehet. Segíthet, ötleteket adhat, ösztönöz lehet a helyi problémák megoldási módjainak megtalálásában. (Beszerezhetők az Iskolapolgár Alapítványnál: Bp. 1121 Csiga u. 1.)

Diákönkormányzatok. Szerk. Papp György. Kiadja az Iskolapolgár Alapítvány. Bp., 1993. 300 o.

GÁCSI ERZSÉBET

Ezer angyal és egy minisztérium...

Miközben a bennfentes fővárosi közönség már siratta, a fővárosi színház igazgatók pályázatai közti perpatvarok mögött tudni vélték a Bábszínház felszámolási törekvését, ezenközben az Andrassy úton új bemutatóra gyü-

lekeztek a bábjáték magyarországi szerelmesei. Családi ünnepség is volt ez a bemutató, ha igen nagy családé is: a magyar bábjátékos-mozgalom közel ötvenéves legújabb kori történetének nemzedékei találkoztak a nézőtérén, a